New Geopolitics Research
Bi-Quarterly Journal
E. ISSN: 3060-7140

The Discursive Components of Sheikh Khaz'al Territorial Divergence in Khuzestan (1920–1924) in Pursuit of Autonomy in Confrontation with the Centralizing Policies of the First Pahlavi Government

Ehsan Lashgari Tafreshi✉
Corresponding author; Associate Professor, Department of Geography, Faculty of Humanity, Yazd University, Yazd, Iran. E-mail: lashgari@yazd.ac.ir

Article Info

Article type:
Research Paper

Article history:
Received 20 February 2026
Received in revised form 09 May 2026
Accepted 08 Jun 2026

Keywords:
Discourse,
Territorial Divergence,
Sheikh Khaz'al,
Autonomy,
Khuzestan.

ABSTRACT

Examining the discursive practices of political actors in constituting identity for territorial claims, whether in the form of demands for autonomy or separatism, constitutes one of the key analytical approaches within critical geopolitics. From the viewpoint of Laclau and Mouffe, the territorializing act is formed as a geopolitical text; its meaning and legitimacy are derived at a particular historical moment, under a specific discourse and through its distinction from a totalizing discourse. In this context, following the 1921 coup and Reza Shah Pahlavi's endeavors to establish a centralized state, a constellation of regional autonomous forces in Iran, representing the defenders of the persisting fragmented model of governance, contested the discursive territorialization of the early Pahlavi centralizing discourse. Among the forces mentioned above, a local leader in Khuzestan, Sheikh Khaz'al sought to advance a territorial claim against the centralizing project of Reza Shah Pahlavi by establishing the equivalence among a set of elements and articulating the central signifier of "Khuzestan's autonomy". Drawing on historical records and employing the framework put forward by Laclau and Mouffe, this research analyzes the articulation of Sheikh Khaz'al's discourse, which aimed at legitimizing his territorial project in Khuzestan. Findings reveal that within this discourse, the efficacy of regional autonomy in Iran was emphasized based on Constitutional Law and within the structure of Qajar dynasty's feudalistic governance. The centralizing policies of Reza Shah were construed as antithetical to both democracy and Constitutional Law. Moreover, the very context of Sheikh Khaz'al's relations with Britain was made equivalent to the point that, until 1924, his autonomous leadership in Khuzestan was actively endorsed and strengthened by Britain.

Cite this article: Lashgari Tafreshi, E. (2026). The Discursive Components of Sheikh Khaz'al Territorial Divergence in Khuzestan (1920–1924) in Pursuit of Autonomy in Confrontation with the Centralizing Policies of the First Pahlavi Government. *New Geopolitics Research*, *3* (1), 65-80.

© The Author(s).
Publisher: Lorestan University.
DOI: https://doi.org/10.22034/nrpg.2026.2081124.1069

Introduction

With the advent of the First Pahlavi government, the elimination of autonomous regional power was recognized as among the most critical priorities of the First Pahlavi state in Iran. So, the consolidation of nationalism and the institutionalization of social relations under the concept of the nation-state were met with resistance and the construction of otherness by a cohort of regional tribal leaders. These figures had benefited from increasing operational autonomy within the geographic confines of their habitats, a consequence of tribal confederation governance structure of the Qajar era. In this way, each of these figures emerged as actors of resistance within a distinct discourse, seeking to de-legitimize the authoritarianism and centralism of the First Pahlavi state. In this regard, one of the most significant opposing forces at the outset of the emergence of the First Pahlavi Government was Sheikh Khaz'al in Khuzestan, who sought to pursue his model of territorialism and separatism under the discourse of demanding autonomy for Khuzestan by organizing the 'Qiyam-e Sa'adat' (Union of Prosperity) coalition. Although the developments surrounding the Allied occupation of Iran during World War I and the resultant power vacuum due to the absence of a strong central government had made Sheikh Khaz'al's potential for divergence feasible, his political action of demanding autonomy for Khuzestan was shaped within the framework of a relationship among a set of discursive components, which endowed the divergence with a singular and distinct form. The confrontation between Sheikh Khaz'al and Reza Khan was not merely a political or military conflict, particularly when viewed through the theoretical lens proposed by Laclau and Mouffe. Rather, it constituted a clash of two discourses concerning the signification and legitimation of territorial divergence. In this vein, the present study endeavors to investigate the manner in which the discursive elements of Sheikh Khaz'al's territorial claim in Khuzestan were articulated at the onset of the First Pahlavi state.

Method

In this study, the initial step was defining the concept of ethnic divergence from a discursive perspective within the theoretical framework proposed by Laclau and Mouffe. Subsequently, through the examination of the historical documentation pertaining to this territorial claim, the study elucidates how the discursive components of Sheikh Khaz'al's territoriality in Khuzestan were articulated into a chain of equivalence to legitimize the central nodal point of the discourse, namely autonomy, while simultaneously constructing its opposition and otherness vis-à-vis the Pahlavi state's centralist discourse.

Results

The discursive construction of a negative imaginary of Reza Shah's authoritarianism and centralization within Sheikh Khaz'al's discourse: Within Sheikh Khaz'al's territorial discourse, the authoritarianism and centralizing tendencies of the first Pahlavi were not signified as efforts aimed at creating the administrative order or establishing security in Iran; rather, they were discursively framed as oriented toward the accumulation of wealth, the consolidation of dictatorship, and the displacement of the Qajar dynasty from power. Likewise, Khaz'al conceived the objective of his uprising as the protection of Ahmad Shah's throne and the safeguarding of Iran's constitutional order, asserting that these principles should serve as the basis for preventing the subjugation of regions and minorities under the Pahlavi regime's authoritarian nationalism. Khaz'al's discourse actively and strategically sought to construct a negative representation of Reza Khan's state-building project, portraying his centralization efforts not as an attempt to establish order but rather as a negation of local identities and an

assertion of domination by the political center. Within this discourse, the quasi-feudal governance of the Qajar era was interpreted as a period marked by the emergence of democracy through the spatial distribution of political power and respect for local autonomy, while Reza Khan was depicted as the violator of this historical equilibrium.

Legitimizing the effectiveness of the spatial distribution of political power under quasi-feudal governance within Sheikh Khaz'al's discourse: In Reza Khan's authoritarian discourse, disorder, insecurity, centrifugal tendencies, separatism, and Iran's economic collapse at the end of the Qajar era were construed as the outcomes of quasi-feudal governance during the Qajar era. The autonomy of regional notables was also regarded as a contributing factor to Iran's disorder. In contrast, within Sheikh Khaz'al's discourse, in a country such as Iran, characterized by ethnic and geographical diversity, the centralization of power in the capital is inefficient. The distribution of power among local rulers, in turn, contributes to relative stability, order, and cultural–local cohesion. In his discourse, tribal bonds and loyalty-based relations to local notables were perceived as more capable than a centralized bureaucratic system of preserving Iran's territorial integrity; consequently, Reza Khan construed the quasi-feudal order not as a form of backwardness but as a system with effective capacity for the distribution of power.

Sheikh Khaz'al's quest for territorial autonomy for Khuzestan in the context of British policy in Iran: With the onset of World War and the occupation of Iran by the Allied powers, alongside the establishment of complete British influence over Khuzestan, the regional notables and sheikhs of Khuzestan gained greater legitimacy and autonomy. Among them, Sheikh Khaz'al, supported by Britain, enjoyed full independence within Khuzestan. In recognition of Sheikh Khaz'al's extensive cooperation with Britain in securing the oil-rich region of Khuzestan and his endeavors to undermine the Ottoman Empire, the British government consequently awarded him the decoration of the Knight Grand Commander of the Order of the Indian Empire in 1917. Upon the ascent of Reza Shah Pahlavi to power, British political representatives also endeavored to restrain him from exercising political sovereignty over Khuzestan. This support consequently compelled the first Pahlavi to refrain from a confrontation with Sheikh Khaz'al during the years 1920–1924. The confluence of the 1917 Communist Revolution in Russia, the ensuing threat of communist diffusion within Iran, the opposition of Iranian nationalists to the 1919 Agreement, and Britain's unfavorable position in international relations collectively necessitated a shift in British policy towards Persia. Consequently, the consolidation of a powerful central government in Iran became a primary focus for Britain.

Conclusions

Sheikh Khaz'al's territorialization in Khuzestan, framed within the discourse of preserving regional autonomy, constituted one of the most significant uprisings by peripheral forces against the first Pahlavi. This movement was manifested through the convergence of various components, including support for Constitutional Law, backing for the nation's legitimate monarch, and the demand for the continuation of regional self-governance and federalism in Iran. Accordingly, the central signifier of Sheikh Khaz'al's territorial discourse stemmed from an emphasis on the continuation of regional autonomy under the framework of tribal/local dynastic rule, and the demonstration of this governance model's efficacy against centralism. Within this discourse, the centralization of power was represented as an existential threat to local authority, existing social structures, and the historical precedent of Khuzestan's autonomy. This negative representation provided the foundation for the production of a counter-hegemonic discursive narrative, which possessed the capacity to mobilize a segment of the local elites and the tribes under the authority against Reza Shah.

پژوهش‌های نوین سیاست جغرافیایی
دوفصلنامه علمی
شاپا الکترونیکی: ۳۰۶۰-۷۱۴۰

مؤلفه‌های گفتمانی واگرایی سرزمینی شیخ خزعل در خوزستان (۱۲۹۹– ۱۳۰۳) برای کسب خودمختاری در مواجهه با تمرکزگرایی حکومت پهلوی اول

احسان لشگری تفرشی ✉

نویسنده مسئول، دانشیار گروه جغرافیا، دانشکده علوم انسانی، دانشگاه یزد، یزد، ایران. رایانامه: lashgari@yazd.ac.ir

اطلاعات مقاله

نوع مقاله:
مقاله پژوهشی

تاریخ دریافت: ۱۴۰۴/۱۲/۰۱
تاریخ بازنگری: ۱۴۰۵/۰۲/۱۹
تاریخ پذیرش: ۱۴۰۵/۰۳/۱۸

کلیدواژه‌ها:
گفتمان،
واگرایی سرزمینی،
شیخ خزعل،
خودمختاری،
خوزستان.

چکیده

شناخت عملکرد گفتمانی نیروهای سیاسی در هویت‌بخشی به واگرایی سرزمینی در قالب طلب خودمختاری و یا جدایی‌طلبی، از رویکردهای مورد مطالعه در ژئوپلیتیک انتقادی است. به ویژه از منظر «لاکلائو» و «موفه» واگرایی سرزمینی به مثابهٔ یک متن ژئوپلیتیک؛ در مقطعی از تاریخ و در ذیل یک گفتمان متمایز مشروعیت‌یافته و در تمایز با گفتمان ملی‌گرا و سراسربین معنا می‌یابد. با وقوع کودتای ۱۲۹۹ و کوشش پهلوی اول در برقراری حکومت متمرکز؛ مجموعه‌ای از نیروهای خودمختار منطقه‌ای در ایران به‌مثابه حامیان تداوم الگوی حکمرانی ملوک‌الطوایفی به معارضهٔ با قلمروزایی گفتمان تمرکزطلبی پهلوی اول پرداختند. از جمله یکی از رهبران محلی خوزستان به نام شیخ خزعل با هم‌ارزی مجموعه‌ای از مؤلفه‌ها و شکل‌دهی به دال مرکزی خودمختاری خوزستان، به قلمروسازی علیه تمرکزطلبی پهلوی اول اقدام کرد. در این پژوهش کوشش شده که ضمن مراجعه به مستندات تاریخی و در چارچوب دیدگاه لاکلائو و موفه چگونگی مفصل‌بندی گفتمان شیخ خزعل جهت مشروعیت‌بخشی به این قلمروسازی در خوزستان واکاوی گردد. یافته‌های تحقیق نمایان‌گر آن است که در این گفتمان، کارآیی خودمختاری منطقه‌ای در ایران مبتنی بر قانون اساسی مشروطه و در چارچوب حکمرانی ملوک‌الطوایفی پادشاهی قاجار مورد تأکید قرار گرفت و تمرکزگرایی پهلوی اول منافی دمکراسی و قانون اساسی مشروطه تعبیر شد. همچنین الگوی زمینه‌مندی روابط شیخ خزعل با بریتانیا نیز به گونه‌ای هم‌ارز گردید که تا سال ۱۳۰۳ این قدرت استعماری، خودمختاری خوزستان تحت رهبری خزعل را تائید و تقویت می‌کرد.

استناد: لشگری تفرشی، احسان (۱۴۰۵). مؤلفه‌های گفتمانی واگرایی سرزمینی شیخ خزعل در خوزستان (۱۲۹۹– ۱۳۰۳) برای کسب خودمختاری در مواجهه با تمرکزگرایی حکومت پهلوی اول، *پژوهش‌های نوین سیاست جغرافیایی*، ۳ (۱)، ۶۵–۸۰.

ناشر: دانشگاه لرستان

DOI: https://doi.org/10.22034/nrpg.2026.2081124.1069

مقدمه

از مهمترین رویکردهای مطالعات واگرایی سرزمینی، مشتمل بر شناخت گفتمان واگرایی نیروهای اجتماعی و چگونگی صورتبندی آن در تبلور و معنادهی به واگرایی سرزمینی است (Agnew & Tuathail, 2008: 51). در این دیدگاه گفتمان به معنای ایدئولوژی مشروعیت‌ساز به واگرایی سرزمینی برای رقابت و ستیز با حکومت مرکزی برای دستیابی به خودمختاری و یا استقلال معنا می‌یابد. بر این مبنا مطالعهٔ واگرایی سرزمینی در اشکال طلب خودمختاری و یا استقلال‌طلبی اقوام و نیروهای سیاسی علی رغم اینکه تبلور جغرافیایی می‌یابد؛ لیکن به‌مثابه عینیت انتزاعی فاقد اعتبار ذاتی است و به صورت نسبی و موقت در داخل گفتمان‌ها معنا یافته است؛ بنابراین ظرفیت شکل‌گیری معنای نوینی از واگرایی سرزمینی در طول زمان متناظر با تحولات گفتمانی وجود دارد. به ویژه از منظر «لاکلائو» و «موفه» قلمروخواهی نیروهای اجتماعی در قالب اشکال خودمختاری و یا جدایی‌طلبی به مثابهٔ یک متن ژئوپلیتیک؛ در مقطعی از تاریخ و در ذیل یک گفتمان متمایز مفهوم پردازی و مشروعیت یافته و در تمایز با گفتمان‌های ملی‌گرا و سراسربین معنا می‌یابد. این دو فیلسوف بیش از سایر اندیشمندان؛ قلمرو مطالعاتی تحلیل گفتمان را از حوزهٔ زبان شناسی به عالم سیاست و اجتماع سرایت داده و از آن به‌مثابه ابزاری نیرومند برای تحلیل اجتماعی و غیریت سازی با گفتمان‌های رقیب استفاده کردند (Mamadouh & Dijkind, 2006: 15).

با ظهور حکومت پهلوی اول حذف ایلخانان و برچیدن قدرت‌های منطقه‌ای خودمختار در ایران از مهمترین اولویت‌های دولت پهلوی اول شناخته می‌شد؛ لیکن تثبیت ملی‌گرایی و انظباط بخشی به مناسبات اجتماعی ذیل مفهوم دولت- ملت با مقاومت و غیریت‌سازی مجموعه‌ای از ایلخانان و خوانین منطقه‌ای روبه‌رو شد که در ذیل حکمرانی ملوک‌الطوایفی عصر قاجار از استقلال عملکردی فزاینده‌ای در محدودهٔ جغرافیایی زیستگاه خود بهره‌مندبودند. به همین دلیل هر کدام از آنها به مثابهٔ کنشگران مقاومت در ذیل گفتمانی متمایز درصدد مشروعیت‌زدایی از اقتدارگرایی و تمرکزطلبی دولت پهلوی اول برآمدند.

از مهمترین نیروهای معارض در ابتدای ظهور حکومت پهلوی اول؛ خیزش «شیخ خزعل» در خوزستان بود که کوشید با ساماندهی اتحادیه «قیام سعادت» الگوی قلمروخواهی و استقلال‌طلبی خود را در ذیل گفتمان طلب خودمختاری برای خوزستان پیگیری کند. پدرش در عهد ناصرالدین شاه، سرپرستی امارت محمره، آبادان و طوایف این محدوده را بر عهده داشت؛ سپس فرزندانش مزعل و خزعل این جایگاه را عهده‌دار گردیدند (کسروی، ۱۳۸۱: ۲۴۵). خزعل با به قتل رساندن برادرش مزعل به قدرت رسید و مظفرالدین شاه نیز که نفوذ چندانی در خوزستان نداشت در طی فرمانی ضمن اعطای لقب معزالسلطنه و تفویض حکمرانی و سرحدداری محمره و خوزستان به وی، بخش مهمی از اراضی دولتی در خوزستان را نیز تحت مالکیت وی قرار داد (ذوقی، ۱۳۶۸: ۴۹۰). این مسئله به گسترش قدرت سیاسی و مالکیت آنها بر بخش وسیعی از مراتع و اراضی کشاورزی خوزستان منجر شده بود؛ بنابراین در عصر قاجاریه و تا پیش از پهلوی اول سیاست دولت مرکزی در قبال شیخ خزعل خودداری از اقدام نظامی و رضایت به پرداخت نامنظم مالیات خوزستان توسط وی به دولت بود. این در حالی بود که پهلوی اول در سال ۱۳۰۳ به صورت هماهنگ درصدد برآمد تا به خودمختاری شیخ خزعل در خوزستان پایان دهد و در نهایت به این هدف دست پیدا نمود.

اگرچه تحولات مربوط به اشغال ایران توسط متفقین در جنگ جهانی اول و خلأ قدرت ناشی از عدم حضور دولت مرکزی مقتدر امکان واگرایی شیخ خزعل را امکان‌پذیر کرده بود، کنش سیاسی مطالبهٔ خودمختاری برای خوزستان توسط شیخ خزعل ذیل رابطه مندی مجموعه‌ای از مؤلفه‌های گفتمانی شکل گرفت که به این واگرایی شکلی یکتاگونه و متمایز بخشید. چه اینکه خوزستان در دورهٔ گذار سیاسی پس از جنگ جهانی دوم که حکومت مرکزی ایران دچار فترت و ضعف شده بود بر خلاف مناطق کردستان و آذربایجان دچار بحران واگرایی و مرکزگریزی نشد (حافظنیا، ۱۳۸۱: ۱۷۱). این مسأله نشان از غیرخطی الگوهای واگرایی سرزمینی در ایران متأثر از تحولات گفتمانی است. در این چارچوب در مطالعهٔ واگرایی سرزمینی می‌بایست از یک سو بر زمینه‌مندی تاریخی گفتمان‌ها تأکید کرد و از تحمیل نظریات خطی بر شناخت الگوهای واگرایی سرزمینی پرهیز نمود؛ از سوی دیگر با تأکید بر منطق دیالکتیک بر غیریت‌سازی گفتمان‌ها با یکدیگر تأکید ورزیده و صرفاً مبنای ماتریالیستی را نقطه عزیمتی برای شناخت واگرایی سرزمینی تصور ننمود. به‌ویژه در چارچوب نظریات لاکلائو و موفه، تقابل شیخ خزعل و رضاخان صرفاً منازعه‌ای سیاسی یا نظامی

نبود، بلکه برخورد دو گفتمان بر سر معنادهی و مشروعیت‌بخشی به واگرایی در برابر همگرایی و یکپارچگی سرزمینی بود. در این راستا در این پژوهش کوشش شده چگونگی مفصل‌بندی مؤلفه‌های گفتمان قلمروسازی شیخ خزعل در خوزستان در ابتدای ظهور دولت پهلوی اول بررسی و واکاوی شود.

پیشینه پژوهش

در مطالعات مربوط به مقطع تاریخی ظهور پهلوی اول به چگونگی مواجهه گفتمانی شیخ خزعل با اقتدارگرایی و تمرکزطلبی پهلوی اول و اثر آن در قبض و بسط جغرافیایی این خیزش پرداخته نشده است. تنها در برخی از مستندات پژوهشی، قلمروخواهی شیخ خزعل برای جدایی خوزستان از ایران و تبدیل قومیت عربی به امر سیاسی و استفاده از آن برای دستیابی به استقلال خوزستان پرداخته شده است؛ از جمله در روایت پان عربیستی، در دورهٔ قاجاریهٔ و در سراسر خوزستان یک ایالت خودمختار عربی برقرار بود و شیخ خزعل نیز برای حفظ این خودمختاری دست به قیام زد و سرکوب وی از سوی پهلوی اول به‌مثابهٔ سرکوب خودمختاری اقلیت عرب در ایران روایت می‌شد (جعفری ولدانی، ۱۳۷۶: ۱۲۸).

دسته دیگر از اندیشمندان به ویژه رئالیست‌ها معتقدند که ضعف حکومت مرکزی ایران در اواخر دورهٔ قاجاریه زمینه را برای دخالت بیگانگان و قلمروخواهی آنها از طریق احزاب و گروه‌های وابسته فراهم کرد (آوری، ۱۳۸۲: ۲۷۷). این دسته از اندیشمندان با اعتباردهی به عوامل برون متنی به ویژه مداخلهٔ قدرت‌های بزرگ از جمله بریتانیا، این واگرایی سرزمینی را پیامد ژئوپلیتیکی منافع امپراطوری بریتانیا در ایران می‌دانند و عدم حمایت مردم منطقه از این خیزش سیاسی و حرکت ارتش مرکزی ایران به سوی خوزستان را عامل عدم موفقیت شیخ خزعل در تحقق اهداف خود می‌دانند. پاره‌ای دیگر از تاریخ نگاران نیز پهلوی اول را عامل و کارگزار بریتانیا دانسته و برقراری حکومت متمرکز و مقتدر در ایران را مأموریتی تفویض شده از جانب بریتانیا به وی قلمداد می‌نمودند که ضرورتاً موجب از میان رفتن قدرت‌های منطقه‌ای از جمله شیخ خزعل شد (مکی، ۱۳۸۰: ۱۵۳).

روش پژوهش

تحلیل گفتمانی، کنش نیروهای سیاسی برای واگرایی سرزمینی را دارای ابعاد گفتمانی و معناگرا دانسته که در مقطعی از زمان به یک متن فضایی معنای متمایز بخشیده است. در این پژوهش در مرحلهٔ نخست کوشش شده مفهوم واگرایی سرزمینی از منظر گفتمانی و در چارچوب دیدگاه لاکلائو و موفه تعریف شود؛ سپس ضمن مراجعه به منابع و مستندات تاریخی مربوط به این واگرایی در انتهای دورهٔ قاجاریه؛ چگونگی هم‌ارزی مؤلفه‌های گفتمانی واگرایی شیخ خزعل در خوزستان برای مشروعیت‌بخشی به دال مرکزی این گفتمان یعنی خودمختاری و مواجههٔ و غیریت سازی آن با گفتمان تمرکزگرایی حکومت پهلوی اول تبیین شود.

مبانی نظری

واگرایی سرزمینی از منظر گفتمانی

لاکلائو و موفه در اثر مشترک خود با عنوان «هژمونی و استراتژی سوسیالیستی»؛ کنش‌های روزمره شهروندان و رفتار جمعی شهروندان را در انضمام با وجود گفتمان‌ها تحلیل نموده، درصدد شناخت چگونگی مفصل‌بندی پدیده‌های اجتماعی و تشکیل نظام معنایی برای آنها می‌باشند. در نزد آنها هویت معنابخش به کنش‌های جمعی هماهنگ میان افراد از طریق گفتمانی که در آن واقع شده، شکل گرفته و تبدیل هویت به امر سیاسی در انضمام با وجود یک گفتمان قابل صورتبندی است (سلطانی، ۱۳۸۳: ۷۱)؛ بنابراین از منظر آنها سیالیت سیاست و گشایش‌های تازه در آن و خلق الگوی‌های نوین از روابط همکاری یا ستیز در سایه تفکر گفتمانی محقق می‌گردد.

در این دیدگاه واگرایی سرزمینی نوعی پراکتیس قلمروساز مبتنی بر اتکا به گفتمان خاص به‌مثابه شرایط فرامتنی است و در ادوار مختلف تاریخ می‌تواند مدلول‌های گوناگون داشته باشد (Lacoste & Giblin, 1999: 101). بطورکلی ابژهٔ واگرایی سرزمینی در قالب طلب خودمختاری و یا استقلال و جدایی‌طلبی در نگاه اول بر اساس ماهیت مادی آن غیرگفتمانی به نظر می‌رسد (Abdi, 2018: 95)؛ لیکن از دریچهٔ تحلیل گفتمان عملکرد و موجودیت آن در بستر گفتمانی متحول می‌شود؛ به بیان دیگر احساس

عدم تعلق یک گروه قومی به سرزمین و کشوری که در آن واقع شده و طلب خودمختاری و یا جدایی‌طلبی از آن صرفاً موضوعی تعمیم گرا و خطی محسوب نمی‌شود؛ بلکه در طول تاریخ متناسب با کنشگری گفتمان‌های قومی و ملی و الگوی رابطه دیالکتیکی آنها با یکدیگر متحول گردیده و می‌تواند سرنوشت متفاوت ژئوپلیتیک پیدا نماید. از این رو محققان تلاش دارند به جای تمرکز بر دیدگاه‌های ماتریالیستی در تبیین واگرایی سرزمینی انواع نیروهای اجتماعی نظیر گروه‌های قومی، زبانی و مذهبی و غیره، دریابند چگونه ایده‌های واگرایی و یا حتی همگرایی سرزمینی توسط گفتمان‌ها مشروعیت می‌یابند (Moss, 2002: 17). در این دیدگاه واگرایی سرزمینی متشکل از مجموعه‌ای از دال‌های بدون مدلولی است که معنای خود را به هنگام کاربرد به‌وسیله نیروهای سیاسی- اجتماعی به دست می‌آورند. به علاوه همه این نشانه‌ها و دال‌های مفصل‌بندی شده از جایگاه یکسانی در یک نظام گفتمانی برخوردار نیستند و مهمترین این نشانه‌ها دال مرکزی است که سایر نشانه‌ها حول آن انسجام می‌یابند. از سوی دیگر هر یک از گفتمان‌ها بسته به چگونگی هم‌ارزی نشانه‌های خود و کوشش در استیلای آن در یک متن فضایی خوانش متفاوتی از کنش‌ها و بحران‌های مرتبط با واگرایی سرزمینی ارائه می‌نمایند و متناسب با این تعریف به حذف و طرد گفتمان‌های رقیب مبادرت می‌ورزند (Gregory et al, 2009: 745).

این در حالی است که در رویکرد گفتمانی لاکلائو و موفه واگرایی سرزمینی به معنای انکار عوامل جغرافیایی در بروز مخاطرات انسانی نظیر واگرایی قومی نیست، بلکه واگرایی سرزمینی منضم به مفصل‌بندی مجموعه‌ای از عناصر ذیل یک گفتمان خاص بوده و به قلمروسازی عاملان و شارحان این گفتمان مشروعیت می‌بخشد. در اینجا منظومه معنایی گفتمان به قدرت سیاسی منضم گردیده و از طریق یک نظم نمادین و با ردیف نمودن زنجیره‌ای از دال‌ها به مشروعیت پردازی و نهادینه نمودن سیاست‌های ژئوپلیتیکی می‌پردازند (Swyngedouw, 2011: 374). در این رویکرد از ابزارهای شناختی به ویژه عقلانیت دیالکتیک برای تعمیم‌های محدود به زمان معین استفاده می‌شود که به کشف گزاره‌های تفریدی می‌انجامد و به جای تأکید بر هم‌ریخت بودن رفتارهای واگرایی قومی بر چگونگی برساخته شدن آنها توسط نیروهای سیاسی - تاریخی تأکید می‌شود (Mouffe, 2012:45- 46).

جدول ۱. مؤلفه‌های مفهومی تثبیت معنا در دیدگاه لاکلائو و موفه

دال مرکزی	نشانه‌ای است که نیروی جاذبه آن دیگر نشانه های داخل گفتمان را بخود جذب می نماید
مفصل‌بندی	عملی که میان عناصر پراکنده در درون یک گفتمان رابطه برقرار می نماید به گونه ای که هویت عناصر یاد شده تعدیل و اصلاح می‌شود.
غیریت سازی	خصومت به رابطهٔ یک پدیده با پدیده های دیگر اشاره دارد که نقش اساسی در هویت‌بخشی به آن ایفا می نماید.
استیلا	به معنای ایجاد یا تثبیت نظام دانایی و شبکه معنایی یک گفتمان عمل می نماید.
زنجیرهٔ هم ارزی	در مفصل‌بندی دال‌های اصلی؛ تفاوت‌ها و تکثرها را می پوشانند و به آنها هماهنگی می‌بخشند.

(Source: Moradi & Afzali, 2013: 18)

از سوی دیگر بخش دیگری از الگوی برساخت کنش ژئوپلیتیکی در چارچوب دیدگاه لاکلائو و موفه متأثر از چگونگی غیریت‌سازی نسبت به کشورها و نیروهای رقیبی است که به سازهٔ گفتمانی آنها معنا می‌دهد. به بیان دیگر نظام معنایی یک گفتمان را می‌بایست در مقابل ساختار معنایی گفتمان رقیبش قرار داد و نقاط درگیری و تفاوت‌های معنایی را پیدا نمود. با مفصل‌بندی هویت ذیل یک ایدئولوژی تاریخی نیاز جوامع به تمایز از دیگران شکل می‌گیرد و این تمایزآفرینی امکان شناخت چگونگی شکل‌یابی کنش‌های ژئوپلیتیکی کشورها و واحدهای سیاسی را فراهم می‌آورد. اصولاً ضدیت؛ امری است که از راه آن گروه‌ها، جوامع و کارگزاران مرزهای هویتی خود را باز می‌شناسند و بخشی از بُعد سیاسی فضا نیز جلوه مادی و عینی همین ضدیت است. بر این اساس، قدرت نیز امر یا شی یا موقعیتی نیست که تسخیر شود بلکه استراتژی یا ایده‌ای است که طی آن هویت‌ها با طرد غیریت‌ها به وجود می‌آیند (Newman, 2005: 75). این دیدگاه بر خلاف دیدگاه‌های رایج در اندیشه مارکسیسم، ایدئولوژی را به گروه‌های حاکم محدود ندانسته و گروه‌های تحت سلطه از جمله اقلیت‌ها را واجد ساخت گفتمان مقاومت می‌داند؛ بنابراین نظام

گفتمانی در برساختن خویش؛ عناصری را که قابل جذب یا مفصل‌بندی نیستند در حوزهٔ غیریت یا سرکوب قرار می‌دهد. از این رو کنش ژئوپلیتیکی هیچ گاه به طور دائم تثبیت نمی‌شود و همواره در نتیجه آنتاگونیسم در حال صیرورت (شدن) است.

یافته‌های پژوهش

برساخت انگارهٔ منفی از اقتدارطلبی و تمرکزگرایی پهلوی اول در گفتمان شیخ خزعل

گفتمان پهلوی اول با مرکزیت‌بخشی به هویت ملی از طریق فراخوانی و روایت خاص از تاریخ ایران باستان به‌مثابه دوره‌ای افتخارآمیز و پیشرو درصدد برانگیختن انگیزه‌های میهن خواهی در نزد طوایف و اقوام مختلف و ایجاد مشروعیت لازم برای فرمانبردار کردن ایلخانان و طوایف از دولت مرکزی بود. حتی در پاره‌ای از مستندات مربوط به مطالعات سیر تحول دولت در ایران این اعتقاد وجود داشت که تا پیش از ظهور حکومت پهلوی؛ دولت مرکزی هیچ‌گاه به صورت جدی به سوی محدودسازی ایلخانان و فئودال‌های منطقه‌ای حرکت ننموده بود؛ اما در گفتمان پهلوی اول با مفهوم پردازی از عصر حکمرانی ملوک‌الطوایفی دورهٔ قاجاریه به‌مثابهٔ دورهٔ انحطاط، درصدد مشروعیت‌بخشی به بوروکراسی متمرکز و اجرای منویات دولت در سراسر کشور به وسیلهٔ گسترش نظام اداری و ارتش منظم به عنوان یگانه راه توسعهٔ ایران بود. بر این مبنا از آنجا که مشارکت ایلخانان، فئودال‌ها و منتفذین منطقه‌ای در گفتمان دولت پهلوی اول مسدود شده بود، پس از ظهور رضاخان این نیروهای اجتماعی بیش از سایر نیروها در تعارض با اقتدارگرایی و تمرکزطلبی وی قرار گرفته بودند (آبراهامیان، ۱۳۷۹: ۵۲۴) و درصدد بودند دیالکتیک مقاومت را علیه این گفتمان صورتبندی کنند.

خزعل مقارن با همین دوره، در نتیجهٔ ضعف حکومت مرکزی ایران با اغلب نهادهای دولتی در خوزستان دچار تضاد منافع شد و به تضعیف آنها اقدام می‌نمود (برزگر، ۱۳۸۸: ۲۳) و حتی در سال‌های واپسین سلسلهٔ قاجار از پرداخت اندک مالیاتی که قبلاً می‌پرداخت نیز استنکاف می‌نمود. به‌تدریج با توجه به جایگاه و ثروت خود بدون هماهنگی با دولت مرکزی وارد مناسبات منطقه‌ای شد و از جمله با شیخ کویت باب تجارت و بازرگانی را بدون توجه به نظر دولت مرکزی گشوده بود و حتی برای افزایش توان نظامی خود به واردات سلاح از این شیخ‌نشین اقدام می‌کرد (Saldanha, 1986: 50). پس از به قدرت رسیدن رضاخان وی بلافاصله طی نامه‌ای به شیخ خزعل اطلاع داد که فرمان مظفرالدین شاه در واگذاری اراضی دولتی به وی از درجه اعتبار ساقط است. تهی بودن خزانه دولت نیز باعث شده بود که بیش از پیش بر وصول مالیات تأکید شود و از جمله به شیخ خزعل توصیهٔ اکید گردید که باید مالیات را به صورت منظم به دولت بپردازد (مجد، ۱۳۸۹: ۳۱۳). به این ترتیب شیخ خزعل از جمله مهمترین ایلخانان بود که درصدد غیریت‌سازی با تمرکزگرایی پهلوی اول برآمد و در سال ۱۳۰۳ با بسیج بخشی از طوایف خوزستان و همگرایی با خانات بختیاری و لر اتحادیه‌ای موسوم به «قیام سعادت» ایران را شکل داد و در اندک زمانی موفق گردید حدود بیست‌وپنج هزار نفر از ایلات متحد خود را در خوزستان ساماندهی و درصدد حفظ خودمختاری این منطقه برآمد (کاظم‌زاده، ۱۳۷۲: ۴۰۸). از جمله به استقرار نیروهای عشایری در مبادی ورودی رشته کوه‌های زاگرس به خوزستان برای ممانعت از ورود قوای نظامی رضاخان به خوزستان اقدام کرد (ثواقب، امیدی و مظفری، ۱۳۹۷: ۲۲). ضمن اینکه گسیختگی توپوگرافیک خوزستان از ایران باعث شده بود در این مقطع زمانی قلمروخواهی شیخ خزعل به‌مثابهٔ یکی از قوی‌ترین معارضه‌های سرزمینی علیه رضاخان مطرح باشد.

در گفتمان واگرایی شیخ خزعل، اقتدارگرایی و تمرکزطلبی پهلوی اول نه برای ساماندهی امور و برقراری امنیت ایران بلکه برای انباشت ثروت، تثبیت دیکتاتوری و کنار زدن سلسلهٔ قاجاریه از قدرت معناپردازی می‌شد. خزعل نیز هدف از قیام خود را پاسداری از تاج و تخت احمدشاه، صیانت از نظام مشروطه و قانون اساسی ایران می‌دانست که با اتکا به آن می‌بایست از انقیاد مناطق و اقلیت‌ها ذیل ناسیونالیسم اقتدارگرای پهلوی جلوگیری به عمل می‌آمد (بهار، ۱۳۸۰: ۱۶۸). در این گفتمان، تمایل قاطبهٔ مردم به رضاخان در کودتای ۱۲۹۹ به دلیل تمایلات وی به اصلاحات اساسی، تأمین رفاه ملت و حفاظت از قانون اساسی مشروطه تفسیر می‌شد. لیکن تجاوزات وی به حقوق رعایا و حکمرانان منطقه‌ای سبب شکل‌گیری قیام‌های رهایی بخش در ایران گردیده است. گفتمان خزعل به‌صورت فعالانه و هوشمندانه‌ای در پی ایجاد بازنمایی منفی از پروژهٔ دولت‌سازی رضاخان بود و تمرکزگرایی رضاخان را نه به عنوان کوششی برای ایجاد نظم، بلکه به‌مثابه نفی هویت‌های محلی و سلطهٔ مرکز بر حاشیه بازنمایی می‌نمود و

با استعاره‌هایی همانند استبداد جدید و نادیده گرفتن حقوق تاریخی مناطق به غیریت سازی با آن می‌پرداخت. در این گفتمان حکمرانی ملوک‌الطوایفی دورهٔ قاجاریه به مثابهٔ دوره‌ای از ظهور دمکراسی در قالب توزیع فضایی قدرت سیاسی و احترام به خودمختاری محلی تعبیر و رضاخان به عنوان ناقض این تعادل تاریخی تصویر می‌شد؛ بنابراین در گفتمان شیخ خزعل طلب خودمختاری برای خوزستان نه حرکتی تجزیه‌طلبانه بلکه خیزشی علیه توتالیتاریسم پهلوی اول بازنمایی می‌شد که مورد حمایت جناح اقلیت در مجلس مشروطه، پادشاه قاجار و بدون تلفیق قومیت‌گرایی عربی با استقلال‌طلبی سرزمینی صورتبندی شد؛ به بیان دیگر خیزش شیخ خزعل درصدد تبدیل قومیت عربی به نقطهٔ عزیمتی برای بسیج اعراب خوزستان علیه حکومت مرکزی نبود. چه اینکه خزعل مناسبات دوستانه‌ای با عشایر بختیاری داشت ولیکن در میان عشایر عرب خوزستان دارای مخالفانی بود (بهمنی قاجار، ۱۳۹۰: ۲۳). از این رو قلمروخواهی خزعل در خوزستان فاقد عناصر قومیتی بود و درصدد بود رهایی از قید و بند نظارت دولت مرکزی بر خوزستان را در قالب تداوم حکمرانی ملوک‌الطوایفی عصر قاجاریه محقق کند.

اعتباردهی به کارآیی توزیع فضایی قدرت سیاسی در ذیل حکمرانی ملوک‌الطوایفی در گفتمان شیخ خزعل

ایران در دورهٔ قاجاریه در ذیل الگوی حکمرانی ملوک‌الطوایفی به رغم شیوهٔ اعمال قدرت استبدادی لیکن در الگوی ساخت قدرت متکثر و نامتمرکز قلمداد می‌شد؛ به بیان دیگر تمرکز بوروکراتیک و سیاسی مستلزم تمرکز در قدرت نظامی، اقتصادی و سیاسی بود که در ذیل الگوی حکمرانی ملوک‌الطوایفی امکان‌پذیر نبود (لشگری تفرشی، ۱۴۰۳: ۱۱۶). در گفتمان ملوک‌الطوایفی عصر قاجاریه روستاها از انبوه دهقانان فاقد زمین شکل می‌یافت که در اراضی با مالکیت خالصه، اربابی، ایلاتی، وقفی و تیولداری به کار گرفته می‌شدند. اگرچه الگوی سنتی زمین‌داری تغییر چندانی نیافت، حکومت قاجاریه با واگذاری حق درآمد زمین‌های وسیع کشاورزی به خوانین و زمین‌داران محلی سبب گردید که توزیع قدرت سیاسی در سطح فضای سرزمینی به الگوی غالب تنظیم انسجام سرزمینی میان نیروهای مرکز و حاشیه در دستگاه حکمرانی بدل شود (اشرف و بنوعزیزی، ۱۳۸۷: ۴۹).

شکل ۱. تقسیمات کشوری ایران در عصر قاجاریه

از سوی دیگر تشکیلات و سازمان نظامی عصر قاجاریه در وابستگی فزاینده به ایلات و عشایر قرار داشت و در هنگام جنگ پادشاهان قاجاری با صدور فرمان از خانات ایلات و امیران ولایات درخواست می‌کردند که افراد مورد نیاز را گردآوری کنند. به طوری که این شیوهٔ تأمین افراد نیروهای قشون تا انقلاب مشروطه باقی ماند و به حکومت قاجاریه کمک می‌کرد که از هزینه‌های تشکیل و نگهداری ارتش حرفه‌ای و یکپارچه به دور باشند. اگرچه نیروی‌های وابسته به شاه و سایر ایل‌ها نیز می‌توانستند در موقع لزوم از قدرت نظامی علیه ایل‌های سرکش استفاده کنند؛ لیکن ابزارگونگی نیروهای نظامی نزد نیروهای سیاسی موجب می‌شد

امکان تمرکز کامل قدرت سیاسی- نظامی در پایتخت و در نزد شاه وجود نداشته باشد. این الگوی فراهم‌آوری نیروی نظامی باعث می‌شد که ایلات و عشایر در برابر حکومت مرکزی دارای نفوذ زیادی باشند و حتی در مواردی قادر بودند ضمن تهدید قلمرو سرزمینی از پرداخت مالیات خودداری کنند (فوران، ۱۴۰۲: ۲۰۹- ۳۰۰).

این در حالی بود در گفتمان اقتدارگرایی رضاخان کوشش شد هرج و مرج، نا امنی، مرکزگریزی و جدایی‌طلبی و ورشکستگی اقتصادی ایران در انتهای دورهٔ قاجاریه، حاصل حکمرانی ملوک‌الطوایفی عصر قاجاری قلمداد شود و خودمختاری ایلخانان و منتفذین منطقه‌ای عامل نابسامانی ایران تلقی گردد؛ به بیان دیگر حکومت پهلوی اول کوشیده بود که دستیابی به توسعه و همچنین حفظ وحدت ملی و همبستگی اجزای قومی کشور را منوط به تمرکز قدرت سیاسی در پایتخت قلمداد و تداوم حیات نیروهای خودمختار منطقه‌ای را سبب‌ساز آشفتگی در کشور تعبیر کند (رسولی، ۱۳۹۷: ۴۱). در نقطهٔ مقابل معارضان رضاخان در این دوره با تأکید بر کارآیی شبه‌فدرالیسم عصر قاجاریه و درخواست برای تداوم الگوی ملوک‌الطوایفی و احترام به خودمختاری ایلخانان و رهبران محلی عامل نابسامانی انتهای دورهٔ قاجاریه را وقوع جنگ جهانی اول و عوامل ژئوپلیتیک ناشی از رقابت قدرت‌های استعماری می‌دانستند.

اتحادیهٔ «قیام سعادت» نیز اتحادی میان حکام بومی و ایلخانان منتقد خوزستان برای مقابله با تمرکزگرایی رضاخان و حفظ مناسبات سنتی قدرت در ذیل حکمرانی ملوک‌الطوایفی بود و این خواست را به نقطهٔ عزیمتی برای مواجهه با پهلوی اول تبدیل شده بود؛ به گونه‌ای که کوشید با تشریح و تأکید بر ابعاد مثبت حکمرانی ملوک‌الطوایفی عصر قاجاری، توزیع فضایی قدرت سیاسی را ضامن تداوم و تثبیت تمامیت ارضی سرزمین ایران قلمداد کند. در این گفتمان در سرزمینی چون ایران با تنوع قومی و جغرافیایی، تمرکز قدرت در تهران ناکارآمد است و تقسیم قدرت میان حاکمان محلی، سبب ثبات نسبی، نظم و سازگاری فرهنگی- محلی می‌شود. شیخ خزعل نیز با اتکا به درآمدهای نفتی و تجارت بندر محمره (خرمشهر)، نوعی حاکمیت محلی مبتنی بر توسعه منطقه‌ای را توجیه و آن را موثرتر از بوروکراسی ناکارآمد تهران می‌دانست. در گفتمان وی پیوند قبیله‌ای و روابط مبتنی بر وفاداری به خوانین محلی بهتر از نظام دیوان‌سالار متمرکز می‌توانست تمامیت ارضی ایران را حفظ نماید و در نتیجه او از ملوک‌الطوایفی نه به‌عنوان عقب‌ماندگی بلکه به‌عنوان نظامی با کارآیی مؤثر در توزیع قدرت تعبیر می‌کرد (Cronin, 2007: 18-19).

شیخ خزعل طی تلگرافی به مجلس مشروطه و علمای عتبات مخالفت خود را با تمرکزگرایی پهلوی اول اعلام و خود را مسلمانی معتقد، مشروطه‌طلب، معتقد به آزادی و در نقطهٔ مقابل سردار سپه را دشمن اسلام و آزادی شهروندان ایرانی تفسیر کرد (جلالی، ۱۳۷۹: ۵۴). حتی وی درصدد بود تا از طریق اخذ حکم فقهی جهاد از علمای نجف و کربلا؛ مقابله با سردار سپه را اقدامی شرعی و به معنای حمایت علما از تداوم حکمرانی ملوک‌الطوایفی و خودمختاری خوزستان جلوه دهد. همچنین شیخ خزعل شکایت نامه‌ای را به جامعه ملل ارسال و درخواست کرد که این سازمان با تصمیم دولت پهلوی اول برای تسلط بر خوزستان مخالفت نماید (جعفری ولدانی، ۱۳۷۶: ۱۳۳). در این عریضه‌ها شیخ خزعل اقتدارگرایی پهلوی اول را غصب حق قانونی ایلخانان و رهبران منطقه‌ای و دخالت در امور داخلی آنها دانسته و تداوم خودمختاری منطقه‌ای و توزیع قدرت سیاسی میان خوانین محلی را تکیه‌گاه تحقق آرمان‌های مشروطیت معرفی کرد. برای دستیابی به این هدف شیخ خزعل طی نامه‌ای به احمدشاه که در سفر اروپا به سر می‌برد، به وی اطمینان داد که از نیروی نظامی و تجهیزات کافی برای پشتیبانی از وی در برابر رضاخان برخوردار است. به ویژه احمدشاه را تشویق کرد با ورود به کشور از طریق بنادر خوزستان و با همراهی عشایر بختیاری، لر و پشتکوه زمینه عزل سردار سپه از صدارت و فرماندهی قشون نظامی ایران را فراهم کند (ملایی توانی، ۱۳۷۸: ۳۹۱) که البته احمدشاه از پذیرش این پیشنهاد استنکاف نمود.

در گفتمان شیخ خزعل، مفهوم دمکراسی بیش از آنکه حاصل تأکید بر مشارکت شهروندان در ذیل یک هویت فراگیر برای تعیین سرنوشت سیاسی آنها قلمداد شود، در قالب تفویض اختیارات و اعطای خودمختاری به اقوام حاشیه‌ای در چارچوب حکمرانی ملوک‌الطوایفی تعبیر شد؛ به گونه‌ای که مفاهیمی نظیر آزادی، دمکراسی، عدالت، اتحاد و برابری در ذیل دال مرکزی خودمختاری منطقه‌ای و در مقابل واژگانی نظیر استبداد، ظلم، بی‌عدالتی تعریف می‌شد که در ذیل حکمرانی متمرکز حکومت پهلوی صورتبندی شده بود. بر این مبنا در این گفتمان راه رسیدن به دمکراسی واقعی در ایران با تأکید بر قانون اساسی مشروطه تحقق می‌یافت و دستیابی به خودمختاری منطقه‌ای بر دیگر اشکال و تعاریف آزادی و دمکراسی دارای ارجحیت داشت؛ به طوری که اعتقاد به کارآیی

نظام ملوک‌الطوایفی و خودمختاری محلی سبب شده بود که در این گفتمان مفهوم دمکراسی به‌مثابهٔ آراء اکثریت در تعیین سرنوشت کشور در حاشیه قرار گیرد.

قلمروسازی شیخ خزعل برای خودمختاری خوزستان در رابطه با سیاست بریتانیا در ایران

سیاست بریتانیا در خوزستان تا پیش از کودتای ۱۲۹۹ رضاخان، مشتمل بر انعقاد قراردادهای مستقیم با عشایر بختیاری و عرب برای حفاظت از امنیت تأسیسات و خطوط انتقال نفت در منطقه بود. از این رو با کسب امتیاز انحصاری اکتشاف و استخراج نفت در ایران از سوی کمپانی دارسی در سال ۱۹۰۱/۱۲۸۰ و به ویژه پس از کشف نفت در خوزستان جایگاه سیاسی شیخ خزعل و دامنه استقلال‌طلبی وی تقویت گردید و از جمله در طی قراردادی متعهد شد که با دریافت ۶۵۰ لیره در سال، حفاظت از تأسیسات و خطوط انتقال نفت در خوزستان را به عهده بگیرد. در سال ۱۲۸۸ / ۱۹۰۹ کمپانی نفتی ایران– انگلیس در قالب قراردادی یک مایل مربع از اراضی آبادان را برای احداث پالایشگاه از شیخ خزعل خریداری کرد و وی نیز متعهد به حفاظت از امنیت این منطقه شد (کاتوزیان، ۱۳۷۹: ۳۰۹). شرکت نفت بریتانیا نیز هر ساله مبلغی را که برای حفظ امنیت تأسیسات و خطوط انتقال نفت به خزعل و عشایر جنوب پرداخت و از حق‌السهم ایران کسر می‌کرد. علاوه بر آن در سال ۱۲۹۳ /۱۹۱۴ دولت بریتانیا با خرید ۵۱ درصد سهام شرکت نفت ایران و انگلیس تمایل افزون‌تری برای حمایت از خودمختاری خزعل در خوزستان پیدا کرده بود (لنچافسکی، ۱۳۸۱: ۴۶). در نتیجه شیخ خزعل در سال‌های منتهی به ظهور رضاخان یکی از چند ثروتمند بزرگ ایران و صاحب نفوذ و قدرت فراوانی بود با ارتقای جایگاه خزعل در حفاظت از تأسیسات نفتی وی خواستار دریافت تضمین‌های امنیتی از سوی دولت بریتانیا در برابر حکومت مرکزی ایران گردید و سفیر بریتانیا در ایران نیز در سال ۱۹۰۲ / ۱۲۸۱ در نامه‌ای به وی اطمینان داد که بریتانیا از خودمختاری وی در برابر حکومت مرکزی حمایت خواهد کرد (متینی، ۱۳۸۲: ۲۲۷). آنچه سبب طرح این درخواست از سوی شیخ خزعل شده بود، تعهداتی بود که بریتانیا در مقابل شیوخ کویت و بحرین پذیرفته بود و شیخ خزعل نیز مدعی بود که با توجه به خدماتی که به دولت بریتانیا عرضه داشته، باید به همان میزان حمایت سیاسی را نیز از بریتانیا دریافت دارد. در نتیجه در این دوره ارتباط شیخ خزعل با بریتانیا همانند سایر شیوخ منطقه به‌ویژه کویت و بحرین بود و وی گزارش وقایع حوزهٔ جغرافیایی حکومت خود را بدون هماهنگی با دولت ایران به نمایندگان سیاسی بریتانیا ارائه می‌کرد (جعفری ولدانی، ۱۳۹۵: ۱۳۹).

با شروع جنگ جهانی اول و اشغال ایران توسط متفقین و با برقراری نفوذ کامل بریتانیا بر خوزستان، خوانین و شیوخ خوزستان از اعتبار و استقلال منطقه‌ای افزون‌تری برخوردار شدند و از جمله شیخ خزعل با حمایت بریتانیا در خوزستان دارای استقلال کامل بود. به طوری که علی‌رغم بی‌طرفی ایران در جنگ جهانی اول، خزعل از حامیان بریتانیا در این جنگ بود و برای تداوم و تثبیت حکمرانی ملوک‌الطوایفی با آنها همکاری می‌کرد (Wright, 2004: 378). به ویژه نفوذ فزایندهٔ ارتش آلمان در ساماندهی و تجهیز ارتش عثمانی موجب شد مساعدت شیخ خزعل و نیروهای وابسته به او در تداوم صادرات نفت ایران و تأمین سوخت بخش مهمی از ماشین جنگی بریتانیا اهمیت اساسی یابد؛ از این رو هم‌زمان با این جنگ، حمایت‌های بریتانیا از شیخ خزعل افزایش یافت و این مسأله زمینه‌ساز تقویت خودمختاری وی در خوزستان شد. اگر اقدامات خزعل و ایلات تابعهٔ وی در خوزستان در حراست از تأسیسات نفتی و پالایشگاه آبادان نبود؛ مسئله سوخت‌رسانی به ماشین جنگی بریتانیا در جنگ جهانی اول دچار چالش جدی می‌شد (بولارد، ۱۳۶۴: ۶۵). ضمن اینکه شیخ خزعل در بصره نیز دارای املاک و مباشرانی بود که به وی قابلیت همکاری با بریتانیا برای تضعیف عثمانی را فراهم می‌کرد. با توجه به همکاری وسیع شیخ خزعل با بریتانیا در تأمین امنیت منطقهٔ نفت‌خیز خوزستان و کوشش وی برای تضعیف عثمانی، دولت بریتانیا در سال ۱۹۱۷/ ۱۲۹۶ نشان افتخار فرماندهٔ بزرگ امپراطوری هند را به شیخ خزعل اعطا کرد. حتی در ژانویهٔ ۱۹۱۵/ ۱۲۹۳ شورش برخی از طوایف عرب خوزستان که به دلیل ناخشنودی از حکمرانی شیخ خزعل و پاسخ مثبت به تبلیغات دولت عثمانی برای مقابله با بریتانیا صورت گرفته بود، با همراهی سربازان بریتانیایی سرکوب شد (انصاری، ۱۳۸۴: ۲۰۴–۲۰۵)؛ بنابراین رابطهٔ مبتنی بر هم‌افزایی شیخ خزعل با بریتانیا موجب شده بود دال مرکزی قلمروخواهی شیخ خزعل مبتنی بر خودمختاری خوزستان تا مقطع زمانی ظهور رضاخان تداوم و تقویت شود.

در ابتدای به قدرت رسیدن پهلوی اول نیز نمایندگان سیاسی بریتانیا می‌کوشیدند پهلوی اول را از اعمال حاکمیت سیاسی بر

خوزستان بازدارند و و این حمایت موجب شده بود که پهلوی اول در سال‌های ۱۲۹۹ تا ۱۳۰۳ از رویارویی با شیخ خزعل پرهیز کند (کرزن، ۱۳۸۸: ۳۹۵)؛ حتی پس از پایان جنگ جهانی اول این تفکر در میان سیاستمداران بریتانیا شکل گرفته بود که بریتانیا خوزستان را به طورکامل ضمیمهٔ خاک عراق کند که در این زمان تحت سلطهٔ بریتانیا قرار داشت. تشکیل اتحادیهٔ قیام سعادت نیز در ابتدا با اطلاع کنسول وقت بریتانیا در اهواز تشکیل و مورد حمایت این کشور قرار داشت؛ این در حالی بود که وقوع انقلاب کمونیستی در روسیه در سال ۱۹۱۷/ ۱۲۹۶ و همچنین خطر اشاعهٔ کمونیسم در ایران، مخالفت ملی‌گرایان ایرانی با قرارداد ۱۹۱۹/ ۱۲۹۸ و شرایط نامساعد بریتانیا در روابط بین‌الملل پس از جنگ جهانی اول موجب تغییر سیاست بریتانیا در ایران شد و تقویت حکومت مقتدر مرکزی در ایران مورد اهتمام این کشور قرار گرفت (Strunk, 2008: 306- 307). به بیان دیگر بریتانیا تلاش کرد که با توجه به خسارات خود در جنگ جهانی اول و همچنین خطر نفوذ شوروی در شمال ایران از ادامهٔ حمایت از شیخ خزعل دست برداشته و به حمایت از حکومت مرکزی ایران روی آورد.

از منظر گفتمانی نیز اساساً تثبیت و انسداد در معنای سیاست خارجی کشورها دائمی نیست و در این مقطع زمانی نیز زمینه‌مندی روابط شیخ خزعل با بریتانیا به گونه‌ای شکل یافت که امکان تداوم حمایت بریتانیا از خودمختاری شیخ خزعل در خوزستان امکان‌پذیر نبود؛ به طوری که علی‌رغم شرایط مساعد محیطی در جنوب غرب ایران برای ائتلاف اقوام بختیاری، عرب و لر علیه ارتش رضاخانی، به دلیل نبودِ تجهیزات کافی و حمایت مؤثر از سوی بریتانیا این اتحادیه قادر نشد خودمختاری خوزستان را در برابر حکومت مرکزی حفظ کند؛ به طوری که پس از یک رشته از منازعات نظامی در نهایت در اواخر سال ۱۹۲۴/ ۱۳۰۳ ارتش رضاخانی به خودمختاری شیخ خزعل و اتحادیهٔ «قیام سعادت» در خوزستان پایان داد و حاکمیت دولت مرکزی بر خوزستان نیز تثبیت شد (اتابکی، ۱۳۹۲: ۱۹۷).

جدول۲. تحلیل گفتمانی واگرایی شیخ خزعل در خوزستان در اواخر قاجاریه بر اساس نظریه لاکلائو و موفه

مؤلفه نظری در گفتمان لاکلائو و موفه	مصادیق در گفتمان شیخ خزعل
دال مرکزی	خودمختاری خوزستان
زنجیره هم‌ارزی	تأکید بر کارایی حکمرانی ملوک‌الطوایفی + احترام به استقلال خوانین محلی + پیوند با بریتانیا + حمایت از قانون اساسی مشروطه و پادشاهی احمدشاه
عنصر طرد و غیریت‌سازی	مقابله با تمرکزگرایی و اقتدارطلبی رضاخان
مفصل‌بندی	در گفتمان شیخ خزعل هم‌ارزی وقته‌های به ظاهر غیرمرتبط نظیر تبیین کارآیی حکمرانی ملوک‌الطوایفی، همکاری ژئوپلیتیک با امپراطوری بریتانیا و مبارزه با استبداد رضاخان؛ مشروعیت قلمروخواهی برای تثبیت خودمختاری خوزستان را رقم زد.

(منبع: نویسنده)

نتیجه‌گیری

تمرکزطلبی رضاخان و کوشش وی برای بسط حاکمیت حکومت مرکزی در سراسر کشور به وسیلهٔ ارتش منظم و گسترش بوروکراسی سبب شد که ایلخانان و حکمرانان خودمختار محلی به‌مثابهٔ یکی از مهمترین نیروهای مقاومت علیه این گفتمان مطرح شوند. قلمروسازی شیخ خزعل در خوزستان در ذیل گفتمان حفظ خودمختاری این منطقه، یکی از مهمترین خیزش نیروهای در حاشیه علیه سردار سپه بود که با هم‌ارزی مؤلفه‌هایی نظیر حمایت از قانون اساسی مشروطه، پشتیبانی از پادشاه قانونی مملکت و درخواست تداوم خودمختاری منطقه‌ای و فدرالیسم در ایران تبلور یافت. بر این مبنا دال مرکزی گفتمان قلمروخواهی شیخ خزعل حاصل تأکید بر تداوم خودمختاری منطقه‌ای در ذیل حکمرانی ملوک‌الطوایفی و تشریح کارآیی این الگوی حکمرانی در برابر تمرکزگرایی بود. در این گفتمان، تمرکز قدرت به‌عنوان تهدیدی علیه اقتدار محلی، ساختارهای اجتماعی موجود و سابقه تاریخی خودمختاری خوزستان بازنمایی شد. این بازنمایی منفی، زمینه تولید روایت گفتمانی ضدهژمونیک را فراهم کرد که ظرفیت بسیج بخشی از نخبگان محلی و قبایل را زیر نظر آنها، علیه رضاخان دارا بود. در نقطه مقابل، گفتمان اقتدارگرای پهلوی اول کوشش می‌کرد آشفتگی اوضاع سیاسی– اجتماعی ایران پس از مشروطه را حاصل نبودِ دولت مرکزی قدرتمند در ایران تفسیر نماید.

از سوی دیگر شیخ خزعل برای مشروعیت‌بخشی به قلمروخواهی خود در خوزستان درصدد بود ضمن تبیین کارآیی شبه‌فدرالیسم ملوک‌الطوایفی عصر قاجاریه، اقتدارگرایی رضاخان را به حاشیه براند؛ به طوری که در گفتمان شیخ خزعل، پهلوی اول در قامت یک نیروی سیاسی مستبد و متجاسر به قانون اساسی مشروطه تلقی می‌شد که باید برای حفاظت از آزادی و استقلال نیروهای محلی و همچنین تداوم دمکراسی در ایران در برابر آن ایستادگی کرد. در این چارچوب، حکمرانی غیرمتمرکز نه انحراف از نظم سیاسی بلکه مدلی تاریخی، هنجاری و مشروع از حکمرانی معرفی می‌شد. در این گفتمان، قومیت، غیریت‌سازی زبانی و مقابله با گسترش زبان معیار به نقطهٔ عزیمتی برای بسیج عمومی مردم و ایلات تبدیل نشده بود. ضمن اینکه وجه استعاری قلمروخواهی شیخ خزعل به گونه‌ای صورتبندی شد که دموکراسی را نه در قالب استخراج و عمل بر اساس نظر اکثریت شهروندان، بلکه در قالب تداوم خودمختاری منطقه‌ای تعبیر می‌کرد. بر این مبنا مفهوم دمکراسی و عدالت در خوانش رهبران و شارحان این حزب در قالب توزیع و پراکنش اختیارات سیاسی و تفویض آن توسط دولت مرکزی به نیروهای محلی در مناطق مختلف کشور تحقق می‌یافت و این مسأله ضامن توسعهٔ مشارکت سیاسی و حفاظت از قانون اساسی مشروطه و احترام به حقوق اقوام تفسیر می‌شد.

از سوی دیگر همیاری و همکاری شیخ خزعل با دولت بریتانیا تا پیش از وقوع انقلاب کمونیستی برای ثبیت خودمختاری خوزستان و تداوم حکمرانی ملوک‌الطوایفی بود. به‌ویژه با کسب امتیاز انحصاری اکتشاف و استخراج نفت اهمیت ژئوپلیتیک خوزستان برای بریتانیا افزایش یافت و این کشور کوشید از خودمختاری شیخ خزعل در خوزستان به دلیل ضعف حکومت مرکزی قاجاریه و اهمیت تأمین امنیت تاسیسات نفتی دفاع کند؛ بنابراین کنش‌های قلمروخواهانه و خودمختاری‌محور شیخ خزعل در نسبت با سیاست بریتانیا در ایران بُعد رابطه‌مند و برون‌مرزی گفتمان او را آشکار می‌کند. لیکن با وقوع انقلاب کمونیستی در روسیه بریتانیا ناگزیر شد برای ممانعت از نفوذ کمونیسم در ایران از وجود یک ارتش منظم و فراگیر و سرکوب نیروهای محلی از جمله شیخ خزعل حمایت کند و آن را هم‌راستا با منافع خود قلمداد می‌کرد.

تعارض منافع

بنا بر اظهار نویسنده این مقاله تعارض منافع ندارد.

منابع

آبراهامیان، یرواند (۱۳۷۹). ایران بین دو انقلاب، ترجمه احمد گل محمدی و محمدابراهیم فتاحی، تهران: نشر نی.

آوری، پیتر (۱۳۸۲). تاریخ معاصر ایران؛ از تاسیس تا انقراض قاجاریه، ترجمه محمد رفیعی، تهران: عطائی.

اتابکی، تورج (۱۳۹۲). تجدد آمرانه جامعه و دولت در عصر رضاشاه، ترجمه مهدی حقیقت خواه، تهران: ققنوس.

اشرف، احمد و بنوعزیزی، علی (۱۳۸۷). طبقات اجتماعی، دولت و انقلاب در ایران، ترجمه سهیلا فارسانی، تهران: انتشارات نیلوفر.

انصاری، مصطفی (۱۳۸۴). تاریخ خوزستان ۱۸۷۸ –۱۹۲۵، ترجمه محمد جواهرکلام، تهران: نشر شادگان.

برزگر، شبنم (۱۳۸۸). ایران، بریتانیا و خزعل، فصلنامه پژوهش‌های علوم تاریخی، ۲(۱)، ۲۱– ۳۷.

بولارد، سرریدر (۱۳۶۴). شترها باید بروند، ترجمه حسین ابوترابیان، تهران: نشر نو.

بهمنی قاجار، محمدعلی (۱۳۹۰). ماجرای شیخ خزعل، فصلنامه مطالعات تاریخی، ۹ (۳۵)، ۱۰– ۳۵.

بهار، محمدتقی (۱۳۸۰). تاریخ مختصر احزاب سیاسی در ایران، تهران: امیرکبیر.

ثواقب، جهانبخش و امیدی، الهام و مظفری، پرستو (۱۳۹۷). چرایی تقابل کمیته قیام سعادت با اقتدار رضاخانی و سیاست انگلیس در برخورد با آن. فصلنامه مطالعات تاریخ انتظامی، ۵(۱۷)، ۲۱– ۴۸.

جعفری ولدانی، اصغر (۱۳۹۵). ژئوپلیتیک خوزستان و تهدیدات خارجی، تهران: انتشارات دانشگاه علامه طباطبایی.

جعفری ولدانی، اصغر (۱۳۷۶). بررسی اختلافات تاریخی مرزی ایران و عراق، تهران: انتشارات دفتر مطالعات سیاسی و بین‌المللی وزارت امورخارجه.

جلالی، نادره (۱۳۷۹). سیاست بریتانیا در خلیج فارس(بررسی غائله شیخ خزعل)، تهران: مرکز اسناد و تاریخ دیپلماسی.

حافظ نیا، محمدرضا (۱۳۸۱). جغرافیای سیاسی ایران، تهران: سمت.

ذوقی، ایرج (۱۳۶۸). تاریخ روابط سیاسی ایران و قدرت‌های بزرگ، تهران: پاژنگ.

رایت، دنیس (۱۳۸۳). انگلیسی‌ها در میان ایرانیان، ترجمه اسکندر دلدم، تهران: نشر به آفرین.
رسولی، حسین (۱۳۹۷). تاریخ‌نگاری ناسیونالیستی دورهٔ رضاشاه و تأکید بر پیوستگی نژادی کردها در ایران. فصلنامهٔ تاریخ‌نگری و تاریخ‌نگاری. ۲۸ (۲۲)، ۳۹- ۵۹.
سترانک، ویلیام تئودور (۱۳۸۷). حکومت شیخ خزعل و سرکوب شیخ نشینان خوزستان، ترجمهٔ صفاء الدین تبرائیان، تهران: انتشارات مؤسسه تاریخ معاصر ایران.
سلطانی، علی اصغر (۱۳۸۳). تحلیل گفتمان به‌مثابه نظریه و روش. فصلنامه علوم سیاسی، ۷(۲۸)، ۱۵۳- ۱۸۰.
فوران، جان (۱۴۰۲)، مقاومت شکننده؛ تاریخ تحولات اجتماعی ایران از صفویه تا سال‌های پس از انقلاب اسلامی، ترجمه احمد تدین، تهران: رسا.
کاتوزیان، محمدعلی (۱۳۷۹). دولت و جامعه در ایران، ترجمه حسن افشار، تهران نشر مرکز.
کاظم زاده، فیروز (۱۳۷۲). روس و انگلیس در ایران ۱۹۱۴- ۱۸۶۴؛ پژوهشی در باب امپریالیسم، ترجمه منوچهر امیری، تهران: شرکت انتشارات علمی و فرهنگی.
کرزن، جورج (۱۳۸۸). ایران و قضیهٔ ایران، ترجمه غلامعلی وحیدمازندرانی، تهران: شرکت انتشارات علمی و فرهنگی.
کسروی، احمد (۱۳۸۱). تاریخ پانصد سالهٔ خوزستان، تهران: آنزان.
لاکست، ایو و ژیبلن، بئترس (۱۳۷۸). عوامل و اندیشه‌ها در ژئوپلیتیک، ترجمه علی فراستی، تهران: نشر آمن.
لشگری تفرشی، احسان (۱۴۰۳). پیکربندی نهادی برساخت فدرالیسم منطقه‌ای ذیل گفتمان مدیریت سیاسی ملوک‌الطوایفی در ایران عصر قاجاریه. فصلنامه جغرافیا، ۲۲(۸۰)، ۱۱۱- ۱۲۶.
لنچافسکی، جرج (۱۳۸۱). تاریخ خاورمیانه، ترجمهٔ هادی جزایری، تهران: اقبال.
متینی، جلال (۱۳۸۲). اقلیت مجلس پنجم و مسأله تجزیهٔ خوزستان، فصلنامه ایران شناسی، ۱۵(۲)، ۲۱۷- ۲۶۰.
مجد، محمدقلی (۱۳۸۹). از قاجاریه به پهلوی ۱۲۹۸- ۱۳۰۹، تهران: انتشارات مؤسسه مطالعات و پژوهش‌های سیاسی.
مرادی، اسکندر و افضلی، رسول (۱۳۹۲). اندیشه‌های جدید در ژئوپلیتیک، تهران: نشر زیتون سبز.
مکی، حسین (۱۳۸۰). تاریخ بیست سالهٔ ایران، جلد سوم، تهران: انتشارات امیرکبیر.
ملایی توانی، علیرضا (۱۳۷۸). ایران و دولت ملی در جنگ جهانی اول، تهران: انتشارات مطالعات تاریخ معاصر ایران.
موفه، شانتال (۱۳۹۱). دربارهٔ امر سیاسی، ترجمه مسعود انصاری، تهران: انتشارات رخداد نو.

Abdi, A. (2018). Theoretical explanation of ethnic divergence in political geography. Geopolitics Quarterly, 13(4), 92–120.
Abrahamian, E. (2000). Iran between two revolutions, Trans by Ahmad Golmohammadi & Ibrahim Fattahi, Tehran: Nye Publisher. [In Persian].
Agnew, J., Thathail, G. (2008). Geopolitics and discourse Practical geopolitical reasoning in American foreign policy, Book: Politics; Critical Essays in Human Geography, Edited by John Agnew and Virginie Mamadouh, London: Routledge.
Ansari, M. (2005). History of Khozestan 1878- 1925, Translated by Mohammad Javaher Kalam, Tehran: Shadegan Publisher. [In Persian].
Avery, P. (1994). Contemporary history of Iran from the establishment to extinction of Qajar dynasty, Translated by Mohammad Rafeei, Tehran: Mosafa Publisher. [Persian].
Atabaki, T. (2013). Authoritarian Modernization of Society and State in the Reza Shah Era, Translated by Mehdi Hagheghatkhah Tehran: Ghoghnous Publisher. [In Persian].
Ashraf, A., Banu Azizi, A. (2008). Social classes, state and revolution in Iran, Translated by Sohela Farsani, Tehran: Niloufar Publisher. [In Persian].
Bahmani Qajar, M.A. (2011). The Affair of Sheikh Khaz'al, Historical Studies Quarterly, 9(35), 10–35. [In Persian].
Barzegar, S. (2009). Iran, United Kingdom and Khazal, Journal of Historical Sciences Research, 2(1), 21-37. [In Persian].
Bahar, M, T. (2000). Brief history of political parties in Iran, Tehran: Amirkabir Publisher. [In Persian].

Bullard, S.R. (1985). The Camels Must Go, Translated by Hossein Aboutorabiān. Tehran: Nashr-e No. [In Persian].
Chantal, M. (2012). On the Political, Tehran: Rokhdad_Nou. [In Persian].
Cronin, S. (2007). Tribal Politics in Iran: Rural Conflict and The New State, 1921-1941. London & New York: Routledge.
Curzon, G. (2007). Persia and the Persian question, Translated by Gholam-Ali Vahid-Khorasani, Tehran: Scientific and cultural publishing company. [In Persian].
Foran, J. (2023). Fragile resistance: Social transformation in Iran from 1500 to the revolution, Translated by Ahmad Tadayoun, Tehran: Rasa Publisher. [In Persian].
Jafari Valadani, A. (2016). The Geopolitics of Khuzestan and External Threats. Tehran: Allameh Tabataba'I University Press. [In Persian].
Jafari Valadani, A. (1997). Study of the Historical Border Disputes Between Iran and Iraq. Tehran: Institute for Political and International Studies Press. [In Persian].
Jalali, N. (2000). British Policy in the Persian Gulf (An Examination of the Sheikh Khaz'al Affair), Tehran: Center for Documents and Diplomatic History Press. [In Persian].
Hafeznia, M.R. (2002). Political Geography of Iran, Tehran: Samt Press. [In Persian].
Kasravi, A. (2002). A Five-Hundred-Year History of Khuzestan, Tehran: Anzan Publisher. [In Persian].
Katouzeyan, M.A. (2013). State and society in Iran the eclipse of the Qajars and the emergence of the Pahlavis, Translated by Hassan Afshar. Tehran: Markaz Publisher. [In Persian]
Kazemzadeh, F. (1993). Russia and England in Iran, 1864-1914: A Study in Imperialism, Translated by Manouchehr Amiri, Tehran: Scientific and Cultural Publishing Company. [In Persian].
Lacoste, Y., Giblin, B. (1999). Facteurs et opinions en geopolitique, Translated Ali farassati, Tehran: Amen Pulisher. [In Persian].
Lashgari Tafreshi, E. (2024). Institutional Configuration of Regional Federalism Under the Discourse of Tribal Political Management in Iran During Qajar Era, Journal of Geography, 22(80), 111-126. [In Persian].
Lenczowski, G. (2002). oil and state in the Middle East, Translated by Hadi Jazayeri, Tehran: Eghbal Publisher. [In Persian].
Majd, M.D. (2010). From the Qajar to the Pahlavi: 1919–1930, Tehran: Publications of the Institute for Political and International Studies. [In Persian].
Maki, H. (2001). The Twenty-Year History of Iran, Vol. 3, Tehran: Amirkabir Publications. [In Persian].
Mamadouh, V., Dijkind, G. (2006). Geopolitics, International Relation and Political Geography: The Politics of Geopolitical Discourse, Geopolitics, 11(3), 349- 366.
Matini, J. (2003). The Minority in the Fifth Parliament and the Question of Khuzestan's Secession, Iranian Studies Quarterly, 15(2), 217-260. [In Persian].
Molaei Tavani, A. (1999). Iran and the national government during the First World War, Tehran: Iranian Contemporary History Studies Publications. [In Persian].
Moradi, E & Afzali, R. (2013). New ideas in geopolitics, Tehran: Zeytoun_ Sabz Publishr. [In Persian].
Moss, L. (2002). The new political economy. Oxford: Blackwell.
Mouffe, C. (2012). On the political, London: Routledge.
Newman, S. (2005). Power and politics in poststructuralist thought; New theories of the political. London: Routledge.
Rasouli, H. (2018). Nationalist Historiography in Reza Shah Era and Its Emphasis on Ethnic Affinity between Kurds and Iranians, Journal of Historical Perspective and Histography, 28(22), 39- 59. [In Persian].
Saldanha, J.A (1986). Precis affairs of the Persain Coast and Islands 1854- 1905, BA LL B' [39v] (78/212), British Library: India Office Records and Private Papers, IOR/L/PS/20/C248, in Qatar Digital, https://www.qdl.qa/archive/81055/vdc_100023903486.0x000050.
Savagheb, J., Omidi, E., Mozfari, P. (2018). The Reasons Behind the Confrontation Between the Committee for the Rising of Sa'ādat and Reza Khan's Authority, and Britain's Policy in Responding to It, Journal of Police History Studies, 5(17), 21–48. [In Persian].

Soltani, A, A. (2004). Discourse Analysis as Theory and Method, Political Science Quarterly, 7(28), 153-180. [In Persian].

Strunk, W, T. (2008). The reign of shaykh khazual Ibn Jabir and the suppression of the principality of Arabistan, Translated by Safa al-Din Tabariaan, Tehran: Institute for Contemporary Iranian History Press. [In Persian].

Swyngedouw, E. (2011). Interrogating post-democratization: Reclaiming egalitarian political spaces. Political Geography, 30(1), 370- 380.

Wright, D. (2004). The English amongst the Persians: during the Qajar period 1787 – 1921, Translated by Eskandar Deldam, Tehran: Beh_Afrein Publisher. [In Persian].

Zoghi, I. (1989). A History of Iran's Political Relations with the Great Powers. Tehran: Pajang Publisher. [In Persian].